

Μεταξύ en Plató: l'enamorament de Sòcrates

AMANDA DE PABLO MARTÍNEZ

Universitat de Barcelona
amandadepablo@me.com

Resum: En aquesta comunicació s'analitza el significat del terme μεταξύ en el *Convit* de Plató, a partir de les lectures de Jordi Sales, Stanley Rosen i Giovanni Reale.

Paraules clau: μεταξύ, Diotima, Eros, Sòcrates, Plató, hermenèutica, platonisme.

Μεταξύ in Plato: Socrates in love

Abstract: This communication will approach the meaning of the term μεταξύ in Plato's *Symposium* throughout the interpretations of Jordi Sales, Stanley Rosen and Giovanni Reale.

Keywords: μεταξύ, Diotima, Eros, Socrates, Plato, hermeneutics, Platonism.

Aquesta comunicació intentarà a través de la lectura del *Convit* de Plató (Plató 2010) resoldre els dubtes: què és *μεταξύ*? Quina relació manté amb l'Eros? Per què Plató ho explica a partir d'uns ensenyaments que Sòcrates va rebre un dia de la que ell anomena la seva mestra en qüestions amoroses, Diotima de Mantinea? Mirarem de resoldre aquests dubtes en la mesura que ens sigui possible i intentarem explicar el significat de *μεταξύ* i quina importància té en l'obra platònica. Per afrontar aquesta tasca s'exposarà cada una de les qüestions anteriorment expressades i es mirarà d'explicar-les a través dels autors que ens acompanyen en aquest camí que és la interpretació platònica.

Usarem, doncs, el llibre de Jordi Sales i Coderch, *A la flama del vi* (Sales 1996), que se serveix també de la interpretació de Stanley Rosen, que fou professor de la University of Chicago i deixeble de Leo Strauss, i que va escriure un llibre dedicat al *Convit* que es diu *Plato's Symposium* (Rosen 1987). També seguirem l'obra *Eros, demonio mediador* (Reale 2004) de Giovanni Reale, de l'escola de Tübinguen-Milà i que aporta una interpretació de les doctrines no escrites en l'obra platònica. Finalment afegim la lectura de l'assaig que va escriure David M. Halperin, *Why is Diotima a woman?* (Halperin 1990) per tal de donar una perspectiva sobre el significat de l'ús que fa Plató de Diotima de Mantinea.

Primerament, intentem exposar els motius pels quals Plató explica l'Eros a través de Sòcrates, el qual ho fa a través de Diotima de Mantinea, que ell anomena la seva mestra en qüestions amoroses. Ens caldrà contextualitzar molt breument el *Convit*. L'escena central del diàleg es desenvolupa en una celebració a casa del tràgic Agató per festejar el seu triomf en les festes lenees del 416 aC. En aquest convit o *Συμπόσιον*, Agató va convidar certes personalitats notòries d'Atenes. Els invitats que ens consten són Fedre, Pausànias, Erixímac, Aristòfanes, Agató i Sòcrates, i el jove Aristodem, que no hi diu res. L'escena comença amb l'elecció del tema del qual cadascun dels assistents al *Convit* farà un parlament. Aquest tema el suggereix Pausànias per satisfer el seu amant Fedre, i serà l'Eros o Amor. Així doncs, el *Convit* tracta d'una sèrie d'encomis que cada participant a la festa fa d'Eros. No obstant això, per no estendre'm en l'explicació introductòria d'aquesta comunicació, ens centrarem en el discurs que fa Sòcrates, i que va ser el darrer pronunciat entre els participants del convit de casa d'Agató, just abans que hi irrompés Alcibiades. Ens podem imaginar, doncs, que venint de Sòcrates, el seu discurs esdevindrà la resposta vertadera, com ens diu Rosen, a la resta dels discursos que es pronunciaren al llarg de la vetllada.

El primer que fa Sòcrates, segons Rosen, és reflexionar sobre què és un elogi. Per a Sòcrates, la idea popular d'elogi, és a dir, la d'atribuir qualitats per lloar siguin o no siguin certes a fi d'obtenir el favor del públic no és un mètode que cregui interessant. Sòcrates diu que la forma correcta de lloar quelcom és dir la veritat i, en aquest cas, el que farà Sòcrates no és dir tota la

veritat, sinó només aquells aspectes bells de la veritat. Així doncs, entenem que la bellesa ha de ser el resultat de la supressió d'alguns aspectes de la veritat, de manera que podem entendre que hi ha una diferència entre Bellesa i Veritat. Per tant, l'elogi no pot ser el mateix que un discurs vertader. Malgrat això, afegeix Rosen, la lloança és encara més bella quan a l'audiència se li fa veure la veritat més enllà del que poden percebre, car la veritat completa seria realment la més bella, però malauradament no tothom està preparat per poder veure-la tal com és. Seguidament, Sòcrates ens diu que per tal de parlar de l'Eros, el que farà és explicar «el discurs sobre Eros¹ que un dia vaig escoltar d'una dona de Mantinea, que no només era sàvia en aquestes qüestions sinó en moltes altres» (traducció meua). Així doncs, Plató se serveix de la sacerdotessa de Mantinea per explicar la veritat sobre l'Eros. Halperin ens diu que un dels motius per fer-ho és aplicar l'estratègia dramàtica que a vegades utilitza Plató quan vol donar legitimitat a la seva proposta donant veu a personatges excel·lents de l'Atenes clàssica d'una certa edat. En aquest cas és una dona, i es posa de relleu l'ús d'un vocabulari propi del gènere femení, com és per exemple quan utilitza mots com són τόκος que vol dir *parir* o *donar a llum*, τίκτηιν, que significa *engendrar*, o ὠδὶς que es refereix a les contraccions del part. Diotima en el seu discurs delinea un tipus d'erotisme en el qual la distinció entre la funció sexual i la reproductiva queda totalment eliminada. L'argument que utilitza és que la procreació és l'objectiu del desig i que depèn de l'afirmació inconscient de l'assimilació d'allò sexual per l'activitat reproductiva. La presència de Diotima ajuda a constituir el procés pedagògic pel qual els homes es reproduïen culturalment i així proporciona legitimitat a la masculinitat a través del prestigi femení. Halperin diu que Diotima és dona perquè així la filosofia socràtica demostra que en tenir en compte la feminitat no exclou res, i d'aquesta manera pot assegurar l'èxit de l'empresa. Així doncs, Plató ens parla de l'Eros a través de Diotima per tal d'incloure tota la realitat en el seu discurs.²

A continuació es veurà què explica Diotima al jove Sòcrates sobre Eros i què és μεταξύ. Llegirem un fragment del *Convit* (201e - 202a), un diàleg entre Diotima i Sòcrates:

1. Aquest és un terme fonamental i per això volem aclarir que sistematitzarem la traducció de ὁ Ἔρως com a Eros, amb lletra majúscula per referint-nos al nom de naturalesa divina de què es parla en el diàleg. I ἔρως ho traduirem com a 'amor', tot i que en el *Diccionari Grec-Català: d'Homer al segle II dC* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana / Fundació Institut Cambó, 2015), *sub voce*, també inclou els significats 'desig', 'deler', 'amor (per alguna cosa)', 'amor', 'desig violent', 'passió (per la glòria)', 'exaltació', 'alegria', 'joia', 'amor noble'. Dona ἔρωμαι com a 'desig' i 'desitjar'. Es tractaria de la quarta acceptació de significat del diccionari citat per darrere d'«estar enamorat», «enamorar-se», «estimar apassionadament», però creiem que pel sentit de la nostra traducció és més interessant utilitzar el significat de 'desig'.
2. Cf. Halperin 1990.

Diotima: [...] creus que si allò que no és bell és necessari que sigui lleig?

Sòcrates: Exactament.

Diotima: Penses que aquell que no és savi és ignorant? No t'has adonat que hi ha un entremig entre la saviesa i la ignorància?

Sòcrates: Què és això?

Diotima: No veus que afirmar³ correctament si no va acompanyat d'un discurs no pot ser coneixement ferm, ja que allò mancat de discurs com pot ser coneixement, ni ignorància? Car la veritat que s'endevina per casualitat com pot ser ignorància? És sense dubte de tal naturalesa la suposició correcta l'entremig⁴ del saber⁵ i la ignorància.

En aquest fragment obscur, les múltiples traduccions no eviten la dificultat de la interpretació de la paraula platònica i hem decidit traduir *δοξάζω* per *afirmar* en lloc d'*opinar*, que és la forma més habitual. Podem comprovar, com ens diu Sales (1996), que el jove Sòcrates, igual que Agató, ignora la distinció entre *contrari* i *contradictori*. Diotima explica que hi ha un entremig entre la saviesa i la ignorància, i aquest entremig és precisament *μεταξύ*: «ἔστι δὲ δῆπου τοιοῦτον ἢ ὀρθῆ δόξα, μεταξύ φρονήσεως καὶ ἀμαθίας.» *Μεταξύ* és doncs l'interval o entremig, el punt de contacte entre contraris que produeix una continuïtat entre ells. És allò, ens diu Sales, que lliga el tot amb si mateix. Rosen afegeix que també és un mediador, és a dir, la força motriu que vincula els oposats i ens condueix sempre més a prop del terme vertader.

Seguint amb la lectura del text del *Convit*, Sòcrates jove encara no està del tot persuadit pel que li acaba d'explicar Diotima, i li diu «tothom està d'acord que Eros és un gran déu» (202b) i aleshores Diotima respon (202c-e):

Diotima: Car no em dius que tots els déus són feliços i bells? Com t'atreveixes a dir que un déu no és ni bell ni feliç? [...] Però no has estat d'acord que l'Eros si manca⁶ d'allò bo i bell i desitja⁷ aquestes coses és que n'està mancat.

3. La traducció que proposem per *δοξάζω*, 'suposar', ens apareix en el *Diccionari Grec-Català* (cit. n. 1) com a 'opinar', 'imaginar', 'suposar', 'conjecturar', 'pensar-se', en lloc de la traducció més habitual que es fa amb els significats 'opinar', 'creure', 'pensar', ja que trobem que s'adequa més a la interpretació que volem donar al text. Per aquest motiu també hem optat per traduir *δόξα* per 'suposició', tot i que en el *Diccionari Grec-Català* (cit. n. 1) hi apareixen les entrades d'opinó, 'noció', 'parer', 'albir', 'judici', 'axioma', 'fama', 'reputació', 'conjectura', 'imaginació', 'fantasies', 'visió', 'somnia'.
4. Un dels termes importants: *μεταξύ* és un adverbí que fa funció de preposició i que traduïm per 'entremig'.
5. La traducció que fem de *φρόνησις* és 'saviesa' o 'intel·ligència', per contraposar-la a l'*ἐπιστήμη* que és traduït per 'coneixement', 'saber', 'ciència' o 'perícia'.
6. Posem atenció a 'manca', *ἐνδεής*, ja que ens resulta fonamental per tal d'entendre el significat d'Eros, ja que és allò que desitja el que no té. Plató ho contraposa al discurs d'Agató, en què Eros era un déu complet.
7. La traducció que proposem per *ἐπιθυμέω* és 'desitjar', 'tenir desig de' o 'delejar'. Malgrat que coincidim amb la traducció del *Diccionari Grec-Català* (cit. n. 1), hi fem

Sòcrates: Certament, hi estic d'acord.

Diotima: Com podria ser un déu, si no participa d'allò bell i bo ?

Sòcrates: De cap manera m'ho sembla [...]

Diotima: Com en els casos anteriors és l'entremig d'allò mortal i d'allò immortal.

Sòcrates: Què vols dir, oh, Diotima ?

Diotima: Un gran geni,⁸ oh, Sòcrates: car tot allò que és genial està entremig del déu i del mortal.

Així doncs, Diotima ens parla que Eros és un δαίμων, un geni. Reale (2006) identifica aquests fragments com l'inici de la purificació per la qual ens alliberem de la idea fal·laç de confondre Eros amb la bellesa suprema. Eros només pot ser desig d'allò bell, per la pròpia carència d'allò bell. Per tant, no pot ser un déu, ja que un déu participa plenament de les coses belles i bones. Sales comenta que Diotima el que fa és corregir el jove Sòcrates, com ara Sòcrates el que fa és corregir Agató en considerar que la Bellesa queda substituïda per la Bondat, i presenta el discurs com la participació dels mortals en la immortalitat. Per això, si Eros no és un déu no pot ser immortal, però tampoc és un mortal. Per tant, el que se'ns diu és que és un geni medidor entre allò diví i humà, és a dir, funciona com una *copula mundi* d'acord amb Reale, i té una funció integradora que connecta les coses i les unifica amb el tot. Es tracta, doncs, d'un concepte de gran importància en el pensament platònic. D'una banda, explica que el món físic i sensible necessita d'una mediació sintètica dels contraris que l'estructuren, i alhora cal sumar-hi un terme superior que els fa possibles. Així que Plató distingeix entre allò que sempre és, el que anomena *món intel·ligible o etern*, i allò que sempre esdevé, el *món físic o generat*. Entre els dos cal una mediació, un principi que vinculi el tot amb si mateix, i aquest és Eros. Aquesta mediació eròtica, per tant, té una funció doble: horitzontal, que uneix els contraris en el pla sensible, com ja hem vist abans, i vertical, que lliga els dos tipus oposats de ser, aquell que és etern amb el que esdevé; dit d'una altra manera, allò immortal amb allò mortal.

Així doncs, per concloure, Rosen afegeix que aquest interval, vincle, medidor que és l'Eros com a μεταξύ tant en la religió com en la filosofia, reconeix un origen en què la Bellesa és divina i a la qual accedim a través d'Eros. Ara bé, la forma com ens hi aproximem és diferent si ho fem des de la filosofia o des de la religió. És l'Eros del *Convit* explicat per Sòcrates a través de la seva mestra Diotima de Mantinea el que dona lloc a la perspectiva humana i obre pas a la filosofia platònica.

especial atenció ja que hi ha una gran varietat de termes que apareixen en el text que fan referència a 'desig', 'estimar', etc. He considerat millor anar especificant en cada cas per quin significat es tradueix i així evitar al màxim l'ambigüitat del text.

8. La traducció que utilitzem per δαίμων serà 'geni' i l'adjectiu δαιμόνιον 'genial', seguint Luis Gil (Platón 1995).

Bibliografia

- HALPERIN, D., L. (1990) «Why is Diotima a Woman?», dins *One hundred Years of Homosexuality*. Londres: Routledge, 113-152.
- PLATÓ. (2010) *El Convit*. Trad. Eulàlia Presas. Barcelona: Fundació Bernat Metge.
- PLATÓN. (1995) *El banquete, Fedón, Fedro*. Trad. Luis Gil. Barcelona: Labor.
- REALE, G. (2006) *Eros, demonio mediador*. Barcelona: Herder.
- ROSEN, S. (1987) *Plato's Symposium*. New Haven: Yale University Press.
- SALES I CODERCH, J. (1996) *A la flama del vi*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.